વીર સંવત ૨૪૯૨, ચૈત્ર સુદ ૫, રવિવાર
તા. ૨૭-૦૩-૧૯૬૬
ગાથા–૧૩ થી ૧૫ પ્રવચન નં. ૧૨

[આ પ્રવચન હિન્દીમાં છે તેનું ગુજરાતી ભાષાંતર કરેલ છે.]

('પૂજ્યપાદસ્વામી') નામના દિગંબર મુનિ થયા છે, તેમણે આ 'ઇષ્ટોપદેશ' ની રચના કરી છે. ઇષ્ટોપદેશનો અર્થ શું? આત્માને હિતકર ઉપદેશ. હિત કરનાર ઉપદેશ, તેને ઇષ્ટોપદેશ કહે છે. તેમાં ૧૩મી ગાથામાં છેલ્લે આવ્યું છે. જુઓ!

આ મનુષ્યપણું પામીને પ્રાણી પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપની રક્ષા, દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કરતા નથી. સમજાય છે કાંઈ? અને પૈસા કમાવામાં દુઃખ છે એની રક્ષા કરે છે. આ ઉપદેશમાં ઇ છે. પોતાનો આત્મા શુદ્ધ જ્ઞાનઘન આનંદકંદ છે, એના શ્રદ્ધા-જ્ઞાનથી પોતાનું રક્ષણ કરવું તે મનુષ્યપણું પ્રાપ્ત કરીને પણ રક્ષા કરતા નથી. ધન.. ધન શબ્દે એ ધન નહિ. લક્ષ્મી, સ્ત્રી, પુત્ર, આબરૂ-કીર્તિ, મકાનને ઉત્પન્ન કરવામાં પોતાનો કાળ વ્યતીત કરે છે. જુઓ! ધન એટલે ધન શબ્દ છે. પૈસા પેદા કરવામાં, સ્ત્રીનું રક્ષણ કરવામાં, પુત્રની વૃદ્ધિ કરવામાં, આબરૂને વૃદ્ધિ કરવામાં, બહારની સામગ્રીની પુષ્ટિ કરવામાં પોતાનો કાળ વ્યતીત કરે છે કે જેમાં દુઃખ છે. લક્ષ્મી, સ્ત્રી આદિ ઉત્પન્ન કરવામાં દુઃખ છે. દુઃખ છે? સમજાય છે કાંઈ? પૈસા પેદા કરવા, સ્ત્રીનું રક્ષણ કરવું, એ બધા ભાવ દુઃખ છે.

મુમુક્ષુ :– ફરજ છે ને.

ઉત્તર :– ફરજ-બરજ કેવી? અહીંયા તો કહે છે, દુઃખ છે. પોતાનો આત્મા અનાદિઅનંત શુદ્ધ આનંદકંદ છે તેની રક્ષા કરતો નથી. રક્ષા એટલે એની શ્રદ્ધા અને જ્ઞાન કરતો નથી, મનુષ્યપણામાં પોતાનું સંરક્ષણ થવું જોઈએ કે જેથી સંસારનો નાશ થાય. એમ નથી કરતો. પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપની દૃષ્ટિ અને શ્રદ્ધા-જ્ઞાન, હું આનંદ છું, મારા સ્વરૂપમાં મારી સંપદા ભરેલી છે, લક્ષ્મી આદિ બાહ્ય ચીજ મારી નથી. પુત્ર અને પિતા આદિ બધી બાહ્ય વસ્તુ છે. મારો આત્મા જ મારો પુત્ર છે અને મારો આત્મા જ મારો પિતા છે. સમજાય છે કાંઈ? આવી જેને દૃષ્ટિ નથી,... 'પૂજ્યપાદસ્વામી' મહામુનિ દિગંબર સંત, 'કુંદકુંદાચાર્ય' મહારાજ થયા પછી 'સમંતભદ્રાચાર્ય' થયા, ત્યારપછી આ 'પૂજ્યપાદસ્વામી' થયા. એ જગતને ઉપદેશ કરે છે.

ધનાદિ કમાવામાં દુઃખ છે. છે ને છેલ્લો શબ્દ? ધન શબ્દ છે પણ ધન એટલે સ્ત્રી, કુટુંબ-પરિવાર બધું લઈ લેવું. બધાના ઉપાર્જનમાં દુઃખ છે. આત્માની શાંતિના ઉપાર્જનમાં

આનંદ છે, એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? 'હરીભાઈ'! એનું રક્ષણ કરવાની દરકાર નથી. હું આત્મા છું, મારામાં શાંતિ છે, મારો આનંદ મારામાં છે. એવી દૃષ્ટિ, પોતાના સ્વરૂપની રક્ષા નથી કરતા એવા અજ્ઞાની મનુષ્યપણું પામીને, લક્ષ્મી, સ્ત્રી, કુટુંબ-પરિવારના ઉપાર્જનમાં પોતાનો કાળ વ્યતીત કરે છે. તે ઉપાર્જન કરવામાં દુઃખ છે. પૈસા કમાવામાં દુઃખ છે? ચોવીસ કલાક મમતામાં ઘેરાઈ ગયેલો છે.

'ઉસકી રક્ષા કરને મેં દુઃખ,...' છે. એક તો ઉપાર્જનમાં દુઃખ છે, પછી લક્ષ્મી, સ્ત્રી, કુટુંબ-પરિવાર, શરીર આદિની રક્ષા કરવી, એ તો દુઃખ છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? પોતાનું સ્વરૂપ શુદ્ધ આનંદ છે તેની અંદર રક્ષા કરવી, એમાં આનંદ છે. રક્ષાનો અર્થ હું આનંદસ્વરૂપ, શુદ્ધ છું. મારામાં મલિનતાનો અંશ દેખાય છે એ મારી ચીજ નહિ, કર્મ, શરીર પણ મારી ચીજ નહિ અને પૂર્વના પુણ્યને કારણે મળતી સામગ્રી પણ મારી નથી અને મારામાં છે નહિ. મારી નથી અને મારામાં છે નહિ. એમ પોતાના આત્માનું સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનથી રક્ષણ થાય છે, પોતાની દયા થાય છે. બરાબર છે? સ્વદયા. પુણ્ય-પાપના પરિણામ કરતાં દુઃખ થાય છે. લક્ષ્મી ઉપાર્જનમાં દુઃખ થાય છે, આત્માની શાંતિની હિંસા થાય છે. બરાબર છે? 'બાબુભાઈ'!

મુમુક્ષુ :– ઉતરતું નથી.

ઉત્તર :– ઉતરતું નથી. એ માટે તો આ કહે છે. એ માટે તો ઉપદેશ આપે છે.

ભાઈ! તારી સંપદા તો અંદરમાં આનંદ છે ને! આનંદથી ભરેલો આત્મા પૂર્ણાનંદ છે. જેમ 'સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો', 'સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો'. મારું પદ તો સિદ્ધ સમાન કેવળજ્ઞાન, આનંદની લક્ષ્મીથી ભરેલું છે. એમ શ્રદ્ધા-જ્ઞાનથી રક્ષા કરવાની દરકાર નથી અને બહારની લક્ષ્મી આદિ ઉત્પન્ન કરવામાં દુઃખ છે તો પણ પોતાનો કાળ વ્યતીત કરે છે. **'ઉસકી રક્ષા કરને મેં દુઃખ,...'** છે.

મુમુક્ષુ :– ઉપાર્જન કરવામાં તો દુઃખ પણ પછી તો ભોગવે છે...

ઉત્તર :– આ એ જ કહે છે, રક્ષા કરવામાં દુઃખ છે. અને **'ઉસકે જાને મેં દુઃખ,...'** છે. જે વસ્તુ મળી એ ચાલી જાય તો અરે..! કંટાળો (આવે છે). આવે એ તો સમાય પણ જાય એમાં દુઃખ છે. એમ અજ્ઞાની અનાદિકાળથી પોતાના ચૈતન્યની શ્રદ્ધા-જ્ઞાનની રક્ષા નહિ કરતાં પરના ઉપાર્જનમાં, રક્ષામાં અને પરનો નાશ થવામાં દુઃખ માને છે. સમજાય છે કાંઈ?

એ કહે છે, જુઓ! **'ઇસ તરહ હર હાલત મેં દુઃખ કે કારણરૂપ ધન...'** ધન, સ્ત્રી, કુટુંબ બધા, બધી પરિસ્થિતિમાં દુઃખનું કારણ છે. એમ હશે 'ફાવાભાઈ'? આ છોકરો 'મનહર' દુઃખનું કારણ (હશે)?

મુમુક્ષુ :– છોકરા પ્રત્યે રુચિ છે.

ઉત્તર :– એની મમતા છે ને? કે આ હોય તો ઠીક એ દુઃખ, રક્ષા કરવામાં દુઃખ, ઉપાર્જનમાં દુઃખ અને નાશ થવામાં દુઃખ. આહાહા..! આત્મા ભગવાન એક સમયમાં પૂર્ણાનંદથી

ભરેલો, એની અંતરમાં દૃષ્ટિ કરવી તે સ્વદયા છે. સમજાય છે કાંઈ? એ દયા. હું આત્મા છું, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ ઉઠે છે એ પણ આસ્રવતત્ત્વ, વિકાર છે. શરીર આદિ તો પૃથક્ જ છે. એમ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર વીતરાગદેવ, આત્મામાં રાગ અને રાગની એકત્વબુદ્ધિ છોડવી તેનું નામ ભગવાનઆત્માની દયા અને રક્ષા કહે છે. કહો, બરાબર છે? ભારે કઠણ. અંદરમાં આ ચીજ શું છે, અંદર વસ્તુ શું છે, એની ખબર નથી તો પર વસ્તુનું ઊપાર્જન કરવું, રક્ષા કરવી અને નાશ થાય તો દુ:ખ માનવું. એમ અનાદિકાળથી પરિભ્રમણ કરતાં અનંત કાળ વીતી ગયો.

દોહા – કઠિન પ્રાપ્ત સંરક્ષ્ય યે, નશ્વર ધન પુત્રાદિ
ઇનસે સુખકી કલ્પના, જિમિ ઘૃતસે જ્વર વ્યાધિ. ૧૩.

છે ને શ્લોક? 'પૂજ્યપાદસ્વામી'. એય..! છોકરાઓ વાંચવા દેજો મહેમાનોને. છોકરાઓ પાસે હોય તો. સમજાણું કાંઈ? મહેમાનને દેજો, નવા આવ્યા છે ને. તમે તો અહીં છોકરાઓ છો. 'ઇષ્ટોપદેશ' અહીં થઈ રહ્યા છે. થોડાક હતા ને?

મુમુક્ષુ :–

ઉત્તર :– હા, અહીં તો ઇ જ કહે છે. મૂળ તો ઇ કહે છે. આગળ તો ઇ કહેશે કે અમે જો પૈસા કમાઈએ તો પછી દાન, પૂજામાં કામ આવશે. આગળ પંદરમી ગાથામાં છે. પંદરમી ગાથામાં છે, હોં! જુઓ! **'યહાંપર શિષ્યકા કહના હૈ કિ ધન જિસસે પુણ્ય કા ઉપાર્જન કિયા જાતા હૈ, વહ નિંદ્ય-નિંદાકે યોગ્ય ક્યોં હૈ ?'** લક્ષ્મી આદિ નિંદાને યોગ્ય છે એમ કેમ આપ કહો છો? અમે પુણ્ય ઉપાર્જન કરીએ છીએ, પુણ્યને કારણે મળે છે. પાત્રને દાન દેવું, દેવની પૂજા કરવી એ અમને પુણ્યનું કારણ છે. એ બધું ધન વિના થઈ શકતું નથી. એટલે પુણ્યનું સાધન ધન નિંદ્ય કેમ છે? પણ એ લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવાનો ભાવ જ પાપ છે. સમજાય છે કાંઈ? પાપ કરીને પછી તું પુણ્ય કરીશ એ બીજી વાત છે. પહેલા પાપ કરવા, પાપ કરીને પછી ધૂળ લગાવીને પછી સ્નાન કરશું, કીચડ લગાવીને પછી સ્નાન કરીશ. પહેલા કીચડ કેમ લગાવવું? લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરું પછી દેવપૂજામાં, દયા, દાનમાં મારો પુણ્યભાવ ઉપાર્જન કરીશ. પણ એ તો પુણ્ય છે. પણ પહેલેથી ધન ઉપાર્જન કરવામાં પાપ કરે છે. પાપનું બંધન કરીને પછી પુણ્ય કરીશ એ વાત ન્યાયની નથી. સમજાય છે કાંઈ? કેટલાક એમ કહે છે ને કે પહેલા અમે પાંચ-પચાસ લાખ લક્ષ્મી રળી લઈશું પછી દાનમાં ખર્ચશું. ધૂળમાં (ખર્ચશું). પહેલા પાપ કર્યા એનું શું કરવું? પછી તારા રાગની મંદતા હોય કે ન હોય, એ પછી વાત. માન માટે ખર્ચે, દુનિયાની આબરૂ માટે ખર્ચે, પોતે બહુ પાપ કર્યા હોય એના નાશ માટે ખર્ચે. દુનિયામાં સારી આબરૂ રહે એ માટે ખર્ચે. એ ઉપાર્જનમાં પણ પાપ અને ખર્ચવામાં પણ પાપ. સમજાય છે કાંઈ?

પહેલા પાપની લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવી નહિ. સમજાય છે કાંઈ? લક્ષ્મી આદિ, પુત્ર આદિ,

હોં! બધું લેવું. દીકરા હોય તો પછી અમને વૃદ્ધાવસ્થામાં ધર્મધ્યાન થઈ શકે, સેવા કરે, નિવૃત્તિ લેવાય. એ.. 'ફાવાભાઈ'! કહે છે કે મૂઢ છો. પૈસા ઉપાર્જન કરવા, તેની રક્ષા કરવી અને તેને કારણે મને ધર્મનું સાધન થશે એ તારી માન્યતા જ મૂઢ છે. પોતાનું ધર્મનું સાધન તો નિજ સ્વરૂપમાંથી થાય છે, બહારથી થતું નથી. સમજાય છે કાંઈ?

'કઠિન પ્રાપ્ત સંરક્ષ્ય યે, નશ્વર ધન પુત્રાદિ' જુઓ! ત્યાં બધું લીધું. **'ઇનસે સુખકી કલ્પના, જિમિ ઘૃતસે જ્વર વ્યાધિ.'** તાવ આવ્યો છે, કાળિયો ઊનો તાવ આવ્યો પછી ઘી લગાવવું અને સુખ માનવું. બહુ તાવ આવે તો ઘી લગાવે છે ને? તાવ આવે છે તો. એ તો મૂઢ છે. એમ કહે છે કે, નિજ સ્વરૂપના શ્રદ્ધા-જ્ઞાનની રક્ષા કર્યા વિના, પરની રક્ષા કરવામાં જાય છે એ તો **'ઘૃત સે જ્વર વ્યાધિ'**. વ્યાધિમાં ઘી લગાવવું અને દુઃખી થવું, એવી વસ્તુ છે. માટે લક્ષ્મી આદિ ઉપાર્જન કરવાનો ભાવ છોડવો. પોતાના આત્માના શ્રદ્ધા-જ્ઞાન કરવા, એમ કહે છે.

फिर भी शिष्य पूछता है कि बड़े आश्चर्यकी बात है कि जब `मुश्किलोंसे कमायी जाती' आदि हेतुओंसे धनादिक सम्पत्ति दोनों लोकोंमें दुःख देनेवाली है, तब ऐसी सम्पत्तिको लोग छोड़ क्यों नहीं देते? आचार्य उत्तर देते हैं -

विपत्तिमात्मनो मूढः परेषामिव नेक्षते।
दह्यमानमृगाकीर्णवनान्तरतरुस्थवत्।।१४।।

अर्थ :- जिसमें अनेकों हिरण दावानलकी ज्वालासे जल रहे हैं, ऐसे जंगलके मध्यमें वृक्षपर बैठे हुए मनुष्यकी तरह यह संसारी प्राणी दूसरोंकी तरह अपने ऊपर आनेवाली विपत्तियोंका ख्याल नहीं करता है।

विशदार्थ :- धनादिकमें आसक्ति होनेके कारण जिसका विवेक नष्ट हो गया है, ऐसा यह मूढ़ प्राणी चोरादिकके द्वारा की जानेवाली, धनादिक चुराये जाने आदिरूप अपनी आपत्तिको नहीं देखता है, अर्थात् वह यह नहीं ख्याल करता कि जैसे दूसरे लोग विपत्तियोंके शिकार होते हैं, उसी तरह मैं भी विपत्तियोंका शिकार बन सकता हूँ। इस वनमें लगी हुई यह आग इस वृक्षको और मुझे भी जला देगी। जैसे ज्वालानलकी ज्वालाओंसे जहाँ अनेक मृगगण झुलस रहे हैं-जल रहे हैं, उसी वनके मध्यमें मौजूद वृक्षके ऊपर चढ़ा हुआ आदमी यह जानता है कि ये तमाम मृगगण ही घबरा रहे हैं-छटपटा रहे हैं, एवं मरते जा रहे हैं, इन विपत्तियोंका मुझसे कोई संबंध नहीं है, मैं तो सुरक्षित हूँ। विपत्तियोंका सम्बंध दूसरोंकी सम्पत्तियोंसे है, मेरी सम्पत्तियोंसे नहीं है।।१४।।

दोहा - परकी विपदा देखता, अपनी देखे नाहिं।
जलते पशु जा वन विषैं, जड़ तरुपर ठहराहिं।।१४।।

શંકા :– **'ફિર ભી શિષ્ય પૂછતા હૈ કિ બડે આશ્ચર્ય કી બાત હૈ કિ જબ મુશ્કિલોંસે કમાયી જાતી...'** બહુ મુશ્કેલથી લક્ષ્મી, દીકરા, દીકરીઓ માંડ માંડ મહેનત કરીને થાય. **'હેતુઓંસે ધનાદિક સમ્પત્તિ દોનોં લોકોમેં દુઃખ દેનેવાલી હૈ,...'** જુઓ! શિષ્યનો પ્રશ્ન છે. પ્રભુ! ગુરુને પૂછે છે કે આ લક્ષ્મી, પુત્ર, સ્ત્રી, કુટુંબ-પરિવાર આબરૂ આ ભવમાં દુઃખ દેનાર છે અને પરભવમાં પણ દુઃખ દેનાર છે. 'પોપટભાઈ'! બરાબર હશે આ? જુઓ!

'મુશ્કિલોંસે કમાયી જાતી આદિ હેતુઓંસે...' અર્થાત્ ઘણા પરસેવો ઉતારે, મહેનત કરીને, વ્યાજ કરીને, મહાદુઃખ કરીને, મજૂરી કરીને પૈસા પેદા કરે. એ મજૂરી જ છે ને? આઠ-આઠ કલાક વાણિયા મજૂરી કરે ને? બાર-બાર કલાક દુકાને બેસે છે. રાગની મજૂરી છે.

મુમુક્ષુ :– અરે..! ગાદી તકિયા ઉપર બેસે છે.

ઉત્તર :– ગાદી તકિયા કોને કહેવા? હોળી સળગતી હોય ત્યાં. પેલા મજૂર તો આઠ કલાક કામ કરે. આઠ કલાકમાં અત્યારે તો બધું સમજવા જેવું છે. અને આ બેસે બાર કલાક. સવારનો બેસે તો રાતના દસ વાગ્યા સુધી. મોટો મજૂર છે. એય...! કહે છે કે, **'મુશ્કિલોંસે કમાયી જાતી આદિ હેતુઓંસે ધનાદિક...'** લક્ષ્મી, સ્ત્રી, કુટુંબ-પરિવાર બધું, હોં! માંડમાંડ મળ્યું. **'દોનોં લોકોં મેં દુઃખ દેનેવાલી હૈ,...'** સ્ત્રી, કુટુંબ, લક્ષ્મી આ ભવમાં દુઃખ દેનાર છે. કેમ કે મમતા કરે છે કે મારા છે. દુઃખ છે. અને પરભવમાં પણ એને દુઃખ દેનાર જ છે. ભગવાનઆત્મા અંતર આનંદસ્વરૂપ છે, વર્તમાન એના શ્રદ્ધા-જ્ઞાન કરે તો આનંદ થાય છે અને ભવિષ્યમાં પણ આત્મા આનંદનો દાતા છે. ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદ મૂર્તિ, એના શ્રદ્ધા-જ્ઞાન કરે તો વર્તમાનમાં પણ આનંદ થાય અને ભવિષ્યમાં પણ આનંદ થાય. અને એ સિવાય જગતની ચીજની રક્ષા કરવામાં, મળવામાં, સ્ત્રીને, પુત્રને, પૈસાને, મકાનને, આબરૂ મેળવવામાં વર્તમાનમાં દુઃખ છે, ભવિષ્યમાં પણ દુઃખ છે.

મહારાજા! **'તબ ઐસી સંપત્તિ લોગ છોડ ક્યોં નહીં દેતે ?'** એ.. 'જેચંદભાઈ'! આવું છે ને છોડતા કેમ નથી? એમ કહે છે. એ કહે છે કે, મમતા કરે છે. બાપા! એ મમતા કરે છે. એ મમતા.. મમતા.. મમતામાં સળગી ગયો છે. મમતાથી બળેલો છે. ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદની લક્ષ્મી છે એના શ્રદ્ધા-જ્ઞાન કરતો નથી. મમતામાં બળી રહ્યો છે. એ કહે છે, જુઓ! શિષ્યનો પ્રશ્ન છે કે મહારાજ! સ્ત્રી, કુટુંબ, લક્ષ્મી, આબરૂ બધું, હોં! એ દુઃખ દેનાર છે. આ ભવમાં અને પરભવમાં બન્નેમાં દુઃખ દેનારા છે. એમ કહીને શું કહ્યું? કે અજ્ઞાની લક્ષ્મીને, કુટુંબને, પુત્રને મને સુખ દેનારા છે એવી માન્યતા મિથ્યાદષ્ટિની છે. સમજાય છે કાંઈ? એ વધશે તો વૃદ્ધાવસ્થામાં મારું રક્ષણ કરશે તો મને લાભ થશે. એવી માન્યતા

મિથ્યાદૃષ્ટિ મૂઢ અજ્ઞાનીની છે. સમજાય છે કાંઈ? પરને કારણે, પરના સાધનથી પોતાને સુખ મળે અને શાંતિ મળે, એમ ત્રણકાળમાં બનતું નથી, એમ બતાવે છે.

'તબ ઐસી સમ્પત્તિ કો લોગ છોડ ક્યોં નહીં દેતે ?' સ્ત્રી, કુટુંબ, લક્ષ્મીની મમતા છોડીને આત્માની સમતા કેમ નથી કરતા? એમ કહે છે. આત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદના શ્રદ્ધા-જ્ઞાન કેમ કરતા નથી? એનો વખત કેમ લેતા નથી? **'આચાર્ય ઉત્તર દેતે હૈં –'**

विपत्तिमात्मनो मूढः, परेषामिव नेक्षते।
दह्यमानमृगाकीर्णवनान्तरतरुस्थवत्।।१४।।

'જિસમેં અનેકોં હિરણ દાવાનલ કી જ્વાલાસે જલ રહે હૈં,...' જુઓ દૃષ્ટાંત! જંગલમાં મોટો દાવાનળ હોય, જંગલમાં અનેક હરણ દાવાનળથી બળી રહ્યા છે. હરણ આદિ. **'ઐસે જંગલકે મધ્યમેં વૃક્ષપર બૈઠે હુએ...'** એવા જંગલમાં એક ઝાડ-વૃક્ષ હતું. એની ઉપર એક પુરુષ બેઠો હતો. **'મનુષ્યકી તરહ યહ સંસારી પ્રાણી દૂસરોંકી તરહ અપને ઊપર આનેવાલી વિપત્તિયોં કા ખ્યાલ નહીં કરતા હૈ.'** હરણ આદિ બળે છે તો એ બળે છે, મારે શું? તું આ વૃક્ષ ઉપર બેઠો છો, અગ્નિ હમણાં ત્યાં પહોંચી જશે. ત્યારે તું અને વૃક્ષ બન્ને બળી જશો. એ દેખાતું નથી, નથી દેખાતું. મારે ક્યાં છે? એને છે. એની લક્ષ્મી ગઈ, એનો પુત્ર મરી ગયો, એના દેહમાં ક્ષયરોગ થયો, એને એમ થયું, એમાં મારે શું? પણ આખા જંગલમાં અગ્નિ બળે છે એની મધ્યમાં પડ્યો છો. આત્માના આનંદના ભાન વિના સંયોગની વચ્ચે પડ્યો છો. સંયોગ ચાલ્યા જશે અને વિયોગ થશે. એ તો અનિત્યતા છે તો ક્ષણમાં થઈ જશે. એને તો વિચાર કરતો નથી. એની લક્ષ્મી ગઈ, મારે શું? એનો પુત્ર મરી ગયો, મારે શું? એને શરીરમાં રોગ આવ્યો, મારે શું? પણ તને આવશે. આ જડ માટી-ધૂળ છે, આ ક્યાં આત્મા છે? સમજાય છે કાંઈ? રોગ આવે પણ પોતાને જોતો નથી. 'પોપટભાઈ'! બીજાનું જોવે છે પણ પોતે વૃક્ષ ઉપર બેઠો છે, આખા જંગલમાં આગ લાગી છે, વચ્ચે વૃક્ષ છે એની ઉપર બેઠો છે. બીજાનું દુઃખ જુએ છે, એની આપદા જુવે છે, એને આપદા છે એમ જોવે છે પણ મને આવશે એમ જોતો નથી.

મુમુક્ષુ :- ઊંચે બેઠો છે ને!

ઉત્તર :- ઊંચે બેઠો છે પણ હમણા ઝાડ સળગશે. બળશે એમાં તું અને ઝાડ બન્ને ભસ્મ થઈ જશો, એનો વિચાર કરતો નથી. સમજાય છે કાંઈ?

વિશદાર્થ :- 'ધનાદિકમેં આસક્તિ હોનેકે કારણ...' અહીં તો આત્માની શુદ્ધ શ્રદ્ધા નથી કરતા એવા મિથ્યાદૃષ્ટિની વાત છે, હોં! સમ્યગ્દૃષ્ટિ છે એને લક્ષ્મીમાં જરી રાગ છે એ તો થોડો રાગ છે. એમાં પરિમિત દોષ છે. કેમ કે સમ્યગ્દૃષ્ટિને તો આત્માની રુચિ છે, આનંદમય છું એવી દૃષ્ટિ છે તો એને લક્ષ્મીનો જરી રાગ આવે છે તો એ લક્ષ્મીને

કારણે રાગ નથી આવતો. સમકિતીને રાગમાં સુખબુદ્ધિ નથી. સમજાય છે કાંઈ?

છ ખંડનું રાજ હો. 'ભરત ઘરમાં વૈરાગી' આવે છે કે નહિ? 'ભરત' ચક્રવર્તીને છ ખંડનું રાજ હતું, ૯૬ હજાર સ્ત્રી હતી, અંદરમાં ઉદાસ છે. હું આત્મા આનંદ છું. મારો આનંદ પરમાં નથી. ૯૬ હજાર સ્ત્રીમાં નથી. આસક્તિનો રાગ જરી આવે છે એ ઝેર છે, દુઃખ છે, મારો આનંદ મારી પાસે છે. એમ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ ગૃહસ્થાશ્રમમાં હોય તો પણ પોતાનો આનંદ પોતામાં માને છે. સ્ત્રીમાં, લક્ષ્મીમાં, પુત્રમાં આનંદ માનતો નથી. સમજાય છે કાંઈ? આ તો માનવાવાળાની વાત ચાલે છે.

સમ્યગ્દૃષ્ટિ તો ઇન્દ્રાણીમાં સુખ માનતો નથી. સ્વર્ગમાં સમકિતી ઇન્દ્ર છે અને કરોડો અપ્સરાઓ છે. અરે..! એ તો પરવસ્તુ છે. મારો આનંદ મારી પાસે છે. હું જેટલો અંતરમાં એકાગ્ર થાઉં એટલી મને શાંતિ મળશે. પરમાં શાંતિ નથી. પરમાં શાંતિ અને સુખ ત્રણકાળમાં નથી. એમ સમ્યગ્દૃષ્ટિની આત્માના આનંદ ઉપર દૃષ્ટિ છે. મિથ્યાદૃષ્ટિ પરમાં આનંદ માને છે અને પરનું દુઃખ જોઈને પોતાને દુઃખ આવશે એ જોતો નથી. સમજાય છે કાંઈ?

'ધનાદિકમેં આસક્તિ હોનેકે કારણ જિસકા વિવેક નષ્ટ હો ગયા હૈ,...' જુઓ! લક્ષ્મી, પુત્ર, પત્ની આદિમાં એટલી આસક્તિ અને ગૃદ્ધિ છે— કે પોતાનો વિવેક નષ્ટ થઈ ગયો. અરે...! હું શું કરું છું? હું કરું તો એની રક્ષા થશે? અને એની રક્ષા થાય તો મને લાભ છે? એ રહે તો મને લાભ છે? જાય તો મને શું નુકસાન છે? એવો વિવેક અજ્ઞાનીને અંતરમાં હોતો નથી. સમજાય છે કાંઈ?

'ધનાદિક...' ધનાદિકમાં પુત્રમાં, પત્નીમાં, આબરૂમાં, મોટું મકાન હોય, પાંચ-પાંચ લાખની ભાડાની પેદાશ હોય. ભાડાને શું કહે છે? કિરાયા. ભાડું પેદા થતું હોય, પાંચ-પચાસ લાખનું મકાન હોય, પાંચ-પાંચ લાખનું વ્યાજ આવતું હોય. આસક્તિ, ગૃદ્ધિ. મૂઢ ગૃદ્ધિ થઈ ગયો. મારી ચીજ મારી પાસે છે એને તો ભૂલી ગયો. જાણે કે એનાથી મને લાભ થશે. **'જિસકા વિવેક નષ્ટ હો ગયા હૈ,...'** અહીંયા એ કહેવું છે. પુણ્ય-પાપના ભાવ થાય છે એ પણ દુઃખરૂપ છે. સમજાય છે કાંઈ? આત્મામાં શુભ-અશુભભાવ થાય છે એ આસ્રવ દુઃખરૂપ છે અને એનું ફળ સંયોગ પણ દુઃખરૂપ છે. તો દુઃખરૂપ છે એને સુખરૂપ માને છે.

'જિસકા વિવેક નષ્ટ હો ગયા હૈ, ઐસા યહ મૂઢ પ્રાણી...' મૂઢ પ્રાણી. **'ચોરાદિક કે દ્વારા કી જાનેવાલી, ધનાદિક ચુરાયે જાને આદિરૂપ અપની આપત્તિકો નહીં દેખતા હૈ,...'** શું કહે છે? જુઓ! બીજાની લક્ષ્મી ચોર લુંટી જાય તો જુએ કે એને (ચોરાય ગઈ). પણ તારી લક્ષ્મી પણ લોકો લઈ જશે. એ પર ચીજ છે. લઈ જશેનો અર્થ છે–પુણ્યથી મળી છે અને પાપનો ઉદય આવશે તો ચાલી જશે. એ લક્ષ્મી પુણ્યથી મળી છે, તારા પુરુષાર્થથી નહિ. પૂર્વના પુણ્ય હતા તો મળી છે. જ્યારે પાપનો ઉદય આવશે ત્યારે ચાલી જશે. એ લક્ષ્મી તારી નથી. પણ બીજાને પાપના ઉદયે ચાલી જાય તો લાગે કે એને ગઈ, મારે તો

રહી ગઈ. પણ લક્ષ્મી ક્યાં તારી હતી? સમજાય છે કાંઈ?

'ચોરાદિકકે દ્વારા કી જાનેવાલી,...' ચોર આ રાજ લૂંટી જાય. જુઓને! અત્યારે તો આ બધું ઘણું થાય છે ને? પકડે છે કે નહિ? એકદમ દરોડા પડે છે. 'મુંબઈ'માં એ... 'બાબુભાઈ'! પડે છે કે નહિ? દરોડા પડે. લ્યો! લાવ. ચાલો બહાર નીકળી જાવ. આખું મકાન તપાસવું છે. એમાંથી પાંચ-દસ લાખ રૂપિયા નીકળે તો લાવો ચાલો જેલમાં. એને દુઃખ છે, અમારે ક્યાં છે? પણ તારે કાલ આવશે. કેમ કે એ બહારની લક્ષ્મી પુણ્યને આધીન છે. એ પુત્ર, પુત્રાદિ પુણ્ય આધીન છે, જ્યારે તારો પાપનો ઉદય આવશે તો ચાલી જશે. એ નુકસાન તરફ જોતો નથી. પરનું નુકસાન જોવે છે પણ મારો પાપનો ઉદય આવશે તો ચાલી જશે તો આ સુખરૂપ નથી. એમ અજ્ઞાની માનતો નથી. સમજાય છે કાંઈ? ચોર આદિ, રાજા આદિ.. સમજ્યા? **'ધનાદિક ચુરાયે જાને આદિરૂપ અપની આપત્તિ કો નહીં દેખતા હૈ,..'** મારો પાપનો ઉદય આવશે ને બધું ચાલ્યું જશે એમ જોતો નથી. એની જાય છે. એનો તો પાપનો ઉદય છે તો જાય છે. પણ તારું શું? પુણ્ય-પાપ બન્ને વસ્તુ પર છે. આત્મામાં જે લાભ છે એને છોડીને જેટલા પુણ્ય-પાપ કર્યા એનો સંયોગ થયો. સંયોગ અને વિયોગ થવા એ એની વસ્તુ છે. એમાં કોઈ સુખ છે નહિ. સમજાય છે કાંઈ?

'વહ યહ નહીં ખ્યાલ કરતા કિ જૈસે દૂસરે લોગ વિપત્તિયોં કે શિકાર હોતે હૈં,...' શિકારને શું કહે છે? વિપત્તોઓનો ભોગ બનવું. એને વિપત્તિઓ થાય છે **'ઉસી તરહ મૈં ભી વિપત્તિયોં કા શિકાર બન સકતા હૂં.'** સમજાય છે કાંઈ? પ્રતિકૂળતા આવશે. કેમ કે બહારની ચીજ પુણ્યને કારણે આવે છે અને બહારની ચીજ પાપને કારણે ચાલી જાય છે, તારો પુરુષાર્થ ત્યાં કામ કરતો નથી. બરાબર છે? ભાઈ!

મુમુક્ષુ :— બીજાને વિપત્તી આવે ત્યારે આપણે શું કરવું?

ઉત્તર :– આત્મા આનંદ છે એમ દૃષ્ટિ (કરવી). કરવું છે શું? અહીં તો પુણ્યને કારણે મળેલી વસ્તુમાં સુખબુદ્ધિ છોડી દેવી અને પાપને કારણે પ્રતિકૂળતા આવે એમાં દુઃખબુદ્ધિ છોડી દેવી. આત્મામાં સુખ છે. એને માટે તો ઇષ્ટ ઉપદેશ છે. પરને કારણે કાંઈ નથી. પૂર્વના પુણ્યને કારણે મળી હોય. તારા પુરુષાર્થથી મળે છે? પુરુષાર્થ તો ઘણા કરે છે. મહિને પાંચ હજાર પણ મળતા નથી. અને બહારમાં કાળા બજાર ને કાળા કેર કરે એમાં પુણ્યનું કારણ હોય તો કરોડો પેદા કરે છે, એમાં આવ્યું શું? અને પાપનો ઉદય હોય તો એટલું પણ આવીને ચાલ્યું જાય છે. એ તો સંયોગી ચીજ છે, એ કંઈ સ્વભાવિક વસ્તુ નથી. સ્વભાવિક વસ્તુ નથી કે પોતાના રક્ષણ કરવાથી ઉપાર્જન કરવાથી આનંદ, રક્ષા કરવાથી આનંદ, વૃદ્ધિ કરવાથી આનંદ થાય છે. સમજાય છે કાંઈ?

પોતાનો આત્મા આનંદ, સિદ્ધસ્વરૂપ, શુદ્ધ આનંદની શ્રદ્ધા કરવામાં આનંદ, તેની સ્થિરતા કરવામાં આનંદ, તેની શુદ્ધિની વૃદ્ધિ કરવામાં આનંદ. આહાહા..! આવી શ્રદ્ધા, વિવેક છોડીને

પર પદાર્થની રક્ષામાં સુખ (માને છે). છે દુઃખ. ઉપાર્જનમાં દુઃખ, નાશ થવામાં દુઃખ. પણ મૂઢ ત્યાંથી હટીને પોતાના સ્વરૂપની દૃષ્ટિ કરતો નથી. કહો, સમજાય છે?

મુમુક્ષુ :– તો તો મૂઢની સંખ્યા વધી જાય.

ઉત્તર :– મૂઢની સંખ્યા ઘણી. કેમ 'જયંતીભાઈ'? આહાહા..!

અહીં તો સમ્યગ્દર્શનની અપેક્ષાએ વાત કરે છે, હોં! આ સાધારણ ઉપદેશ નથી. એ એમ કહે છે કે પૂર્વના પુણ્યને કારણે એ મળવામાં પણ તને શ્રમ છે, એની રક્ષા કરવામાં પણ તને શ્રમ છે, જાય છે ત્યારે તને દુઃખ થાય છે. એ સંયોગમાં તારી કોઈ વસ્તુ નથી. સ્વભાવમાં તારી વસ્તુ છે, ભાઈ! તને ખબર નથી. હું આત્મા સિદ્ધ સમાન શુદ્ધ છું. મારી કેવળજ્ઞાન લક્ષ્મી મારામાં પડી છે, મારો આનંદ પણ મારામાં છે. એવી દૃષ્ટિ સમ્યગ્દર્શન થયા વિના, સંયોગ-વિયોગમાં સુખ-દુઃખ માને છે એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. સમજાય છે કાંઈ? એવા સંયોગમાં સુખ માને અને વિયોગમાં દુઃખ માને, બહારની ચીજોમાં, મૂઢ છે. શું છે? સંયોગ થયો તો શું સુખ છે? અને વિયોગ થાય તો એનાથી દુઃખ છે? તારા આત્મામાં આનંદ છે, ભાઈ! તને શ્રદ્ધા નથી.

'ચેતનરૂપ અનૂપ અમૂરત, સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો' 'બનારસીદાસ' 'સમયસાર નાટક'માં કહે છે. સિદ્ધ સમાન, ચેતનરૂપ. હું તો ચેતનરૂપ છું. બાદશાહ પરમાત્મા હું છું. ચેતનરૂપ અનૂપ. મારી વસ્તુને કોઈ ઉપમા નથી. પુણ્ય-પાપના ભાવ પણ બંધનું કારણ છે, દુઃખનું કારણ છે. 'ચેતનરૂપ અનૂપ અમૂરત'. મૂર્તરહિત છું. મારામાં વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ નથી. સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો. મારું સ્વરૂપ તો શુદ્ધ જેવા સિદ્ધ ભગવાન છે એવો જ મારી શક્તિરૂપે હું સિદ્ધ જ છું. એવી દૃષ્ટિ કરવી, એનું જ્ઞાન કરવું, એમાં સ્થિર થવું એ સુખનું કારણ છે. બાકી કોઈ સુખનું કારણ ત્રણકાળ ત્રણલોકમાં નથી. પુણ્ય-પાપના ભાવ કરવા પણ દુઃખરૂપ છે, એમ અહીંયા તો કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? 'બાબુભાઈ'!

મુમુક્ષુ :– ... સંપત્તિ છોડવાનો..

ઉત્તર :– એ સંપત્તિ એટલે આ ધૂળની સંપત્તિ. પુણ્ય-પાપથી મળે ઇ. દૃષ્ટિ છોડી દે. સંપત્તિ છોડવાનો અર્થ શું? બહારની સંપત્તિ છોડે અને અંદરથી એની મમતા ન છોડે તો શું છોડ્યું? બહારની સંપદા ખરેખર છૂટી ક્યારે કહેવાય? પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપની શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમાં એની તુચ્છતા જણાય. પરમાં સુખ નથી. તુચ્છતા જણાતા તેની મમતા ચાલી જાય છે અને સ્વરૂપની સમતા આવે ત્યારે તેને છોડી એમ કહેવામાં આવી છે. મમતા છોડ્યા વિના શું છોડ્યું? બહારથી તો અનંતવાર છોડી. એ નથી કહેતા. એ તો પૂર્વના કર્મના કારણે છૂટી ગઈ. તારે કારણે નહિ. તારો તો અંતર આનંદ (છે).

મારી લક્ષ્મીનો હું સ્વામી ચૈતન્યરૂપ છું. મારામાં તો કેવળજ્ઞાન ભર્યું છે, અતીન્દ્રિય આનંદ ભર્યો છે. એમ દેડકો હોય તો પણ પોતાનું સમ્યગ્દર્શન–શ્રદ્ધા કરે છે તો સુખી

છે. નરકમાં પણ નારકી પોતાનો આનંદ, સમકિત કરે છે તો સુખી છે. સમજાય છે કાંઈ? અને બહારની લક્ષ્મી, ચક્રવર્તીનું રાજ, ૯૬ હજાર સ્ત્રી બધું દુઃખનું કારણ છે. સમજાય છે કાંઈ? સુખનું કારણ નથી. પરદ્રવ્ય સુખનું કારણ હોય? મૂઢ અજ્ઞાની અનાદિથી માને છે કે અનુકૂળ હોય તો ઠીક છે, પ્રતિકૂળતા આવે તો અઠીક છે. એ માન્યતામાં મિથ્યાત્વ પડ્યું છે. ભ્રમ પડ્યો છે, ભ્રમ.

'જૈસે દૂસરે લોગ વિપત્તિયોંકે શિકાર હોતે હૈં,...' વિપત્તિમાં આવી જાય છે એમ હું પણ વિપત્તિમાં આવી જઈશ, એવો વિચાર અજ્ઞાની કરતો નથી. હમણા તો શરીર ઠીક છે. મારી સ્ત્રી બહુ અનુકૂળ છે, મારો પુત્ર બહુ અનુકૂળ છે. બીજાના ભલે હશે. મૂઢ છો. એ તો પરચીજ છે. અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ માનવું એ જ મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિની વાત છે. પર ચીજ અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ છે જ નહિ. એ તો જાણવાની વસ્તુ છે. સ્ત્રી, કુટુંબ છે ક્યાં તારા? તારો તો આત્મા છે. શરીર તારું નહિ, પુણ્ય-પાપ ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે એ પણ તારા નહિ. એ પણ રાગ છે, વિકાર છે. બાયડી, છોકરા, કુટુંબ તારા ક્યાંથી થયા? એમ અહીં તો કહે છે. સમજાય છે કાંઈ?

'ઇસ વનમેં લગી હુઈ યહ આગ ઇસ વૃક્ષકો ઔર મુજે ભી જલા દેગી.' બીજાને બાળે છે તો હું પણ વનમાં વૃક્ષ ઉપર છું, મને પણ બાળી નાખશે. **'જૈસે જ્વાલાનલકી જ્વાલાઓંસે...'** જ્વાલાનલકી જ્વાલાસે–અગ્નિથી. **'જહાં અનેક મૃગગણ ઝુલસ રહે હૈં...'** બળી રહ્યા છે. **'ઉસી વનકે મધ્યમેં...'** જુઓ! હું પણ વનમાં–સંયોગ-વિયોગની મધ્યમાં પડ્યો છું, એમ કહે છે. આહાહા..! **'વનકે મધ્યમેં મૌજૂદ વૃક્ષકે ઉપર ચઢા હુઆ આદમી યહ જાતના હૈ કિ યે તમામ મૃગગણ હી ઘબરા રહે હૈં–છટપટા રહે હૈં, એવં મરતે જા રહે હૈં,...'** એ મરે છે. **'ઇસ વિપત્તિયોંકા મુજસે કોઈ સંબંધ નહીં હૈ,...'** મૂઢ એમ માને છે. પણ એ સંયોગી ચીજ છે, ભાઈ! એ નાશવાન છે, ક્ષણમાં નાશ થઈ જશે. સંધ્યાના રંગ જેવી વસ્તુ છે. સમજાય છે કાંઈ?

મુમુક્ષુ :– ઝાડ ઉપર ચડેલા માણસની મૂર્ખાઈ તો ખ્યાલમાં આવે છે.

ઉત્તર :– આ મૂઢને ખ્યાલમાં નથી આવતી. કેમ કે અંદર આત્મા આનંદ ને શુદ્ધ છે એનું માહાત્મ્ય અને પ્રતીતિ આવતી નથી. ધર્મી નામ ધરાવીને પણ પોતાનો શુદ્ધ આનંદ મારામાં છે એવી પ્રતીતિ આવતી નથી તો એને ધર્મ યથાર્થ થતો નથી. ધર્મ શું બહારથી થાય છે? સમજાય છે કાંઈ? મારી શાંતિનો સાગર, આનંદનો સાગર હું આત્મા છું. એવી અંતર શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ કર્યા વિના પોતામાં સુખ ને શાંતિનો ધર્મ કદી થતો નથી. પુણ્ય-પાપના પરિણામમાં પણ ધર્મ નથી, બહારની ક્રિયામાં તો ધર્મ છે જ નહિ. સંયોગમાં સુખ-દુઃખ માનનારા, સંયોગ તો પ્રતિકૂળ આવે ને અનુકૂળ આવે, એમ તો ચાલ્યા જ કરે છે, ભરતી-ઓટ (આવ્યા જ કરે). શું કહેવાય છે? ચડતી-પડતી છાંયા. શું કહેવાય છે હિન્દીમાં? ચલતી-ફિરતી છાંયા.

છાંયા હોય છે ને? છાંયા, આવે છે, જાય છે, આવે છે, જાય છે, એમાં શું છે? એમ સંયોગી ચીજ તો આવે છે ને જાય છે. એની મુદ્દતથી આવે અને એની મુદ્દતે ચાલી જાય. તારામાં એ વસ્તુ ક્યાં છે કે તું એનું રક્ષણ કરી શકે ને રાખી શકે? ઓહોહો..!

'મૈં તો સુરક્ષિત હૂં.' એમ અજ્ઞાની માને છે. **'વિપત્તિયોંકા સંબંધ દૂસરોંકી સંપત્તિયોંસે હૈ, મેરી સંપત્તિઓંસે નહીં હૈ.'** બરાબર મારા છોકરા, મારા પૈસા બરાબર છે. એક ટકાનું વ્યાજ આવે એવા ઠેકાણે મેં રાખી છે. મારી લક્ષ્મી એમ ન જાય. આહાહા..! એમ મૂઢ માને.

મુમુક્ષુ :– આખી જિંદગીમાં બન્યું હોય...

ઉત્તર :– અરે..! ધૂળ પણ બને નહિ, એકદમ ચાલ્યું જાય. કેટલાય જોયા છે ન્યાં. સંયોગમાં સુખ માનનારા મૂઢ છે એમ અહીંયા બતાવવું છે. સ્વભાવમાં સુખ છે એમ નહિ માનીને સંયોગમાં સુખ છે એ મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. સમજાય છે કાંઈ? અને સંયોગના વિયોગમાં દુઃખ છે, એ પણ મૂઢ માને છે. પરને કારણે ક્યાં દુઃખ છે? દુઃખ તો પોતાના આત્માના આનંદની દૃષ્ટિ છોડીને પરમાં સુખ-દુઃખની માન્યતા કરવી એ મિથ્યાત્વભાવ જ દુઃખ છે. સમજાય છે કાંઈ? એ મિથ્યાત્વભાવ દુઃખ છે અને સમ્યગ્દર્શન એ સુખ છે. બેના વિવેક વિના બીજાના દુઃખ જુએ છે પણ પોતાને આપત્તિ આવી પડશે, એમ જોતો નથી. કેમ કે બહારમાં આપત્તિ-સંપત્તિ આવવાવાળી છે એનો સંયોગ-વિયોગ તો છે જ. એમ અહીં તો કહે છે. તારો સ્વભાવ કદી ચાલ્યો જશે નહિ. તારી વસ્તુ તારી પાસે છે. એની દૃષ્ટિ અને જ્ઞાન કર્યા વિના સંયોગ-વિયોગમાં આપદા-વિપદા માને છે તે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે.

પરકી વિપદા દેખતા, અપની દેખે નાહિં,
જલતે પશુ જા વન વિષૈં, જડ તરુપર ઠહારહિં. ૧૪.

ઝાડ ઉપર બેઠો છે કે ઓહો..! આપણે કાંઈ (નથી). પણ મરી જઈશ હમણા. હમણા અગ્નિ આવતા બળી જઈશ. ચોરને પકડ્યો, સરકારે આને પકડ્યો, આને કેદમાં નાખ્યો, હમણા આ થયું... એમ નથી સાંભળતા? પણ તું પણ કાળાબજાર આદિ કરે છે તે ખુલ્લું થઈ જશે તો તું પણ પકડાઈ જઈશ. એ વિચાર કરતો નથી.

મુમુક્ષુ :– કરવું શું?

ઉત્તર :– કરવું આત્માની શ્રદ્ધા. હું આનંદસ્વરૂપ છું એમ દૃષ્ટિ કરવી. પોતાનો સ્વભાવ પોતાથી કદી છૂટી જાતો નથી. સંયોગ વિયોગ તો ચાલ્યા જાય છે, એ તો હરતીફરતી છાંયા છે. પોતાનો આત્મા જ્ઞાનનો સૂર્ય ચૈતન્યમૂર્તિ છે. જ્ઞાનતેજ, આનંદતેજ છે. એમ અંતર દૃષ્ટિ કરવી. મારામાં સુખ છે, પુણ્ય-પાપમાં અને પરમાં ક્યાંય સુખ છે નહિ. એવી દૃષ્ટિ કરવી એ જ આનંદનો અને સુખનો ઉપાય છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ? 'બાબુભાઈ'! કેમ હશે? પૈસાવાળાને ઘણું આવે ને જાય, આવે ને જાય. થયા કરે. એ ચૌદમી ગાથા થઈ. પછી પંદરમી પૂછે છે, હોં!

फिर भी शिष्यका कहना है कि हे भगवन्! क्या कारण है कि लोगोंको निकट आई हुई भी विपत्तियाँ दिखाई नहीं देती? आचार्य जवाब देते हैं- `लोभात्' लोभके कारण, हे वत्स! धनादिककी गृद्धता-आसक्तिसे धनी लोग सामने आई हुई भी विपत्तिको नहीं देखते हैं, कारण कि-

आयुर्वृद्धिक्षयोत्कर्षहेतुं, कालस्य निर्गमम्।
वाञ्छतां धनिनामिष्टं, जीवितात्सुतरां धनम्।।१५।।

अर्थ :- कालका व्यतीत होना, आयुके क्षयका कारण है और कालान्तरके माफिक ब्याजके बढ़नेका कारण है, ऐसे कालके व्यतीत होनेको जो चाहते हैं, उन्हें समझना चाहिये कि अपने जीवनसे धन ज्यादा इष्ट है।

विशदार्थ :- मतलब यह है कि धनियोंको अपना जीवन उतना इष्ट नहीं, जितना कि धन। धनी चाहता है कि जितना काल बीत जायगा, उतनी ही ब्याजकी आमदनी बढ़ जायगी। वह यह ख्याल नहीं करता कि जितना काल बीत जायगा उतनी ही मेरी आयु (जीवन) घट जायगी। वह धनवृद्धिके ख्यालमें जीवन (आयु) विनाशकी ओर तनिक भी लक्ष्य नहीं देता। इसलिये मालूम होता है कि धनियोंको जीवन (प्राणों) की अपेक्षा धन ज्यादा अच्छा लगता है। इस प्रकारके व्यामोहका कारण होनेसे धनको धिक्कार है।।१५।।

दोहा - आयु क्षय धनवृद्धि को, कारण काल प्रमान।
चाहत हैं धनवान धन, प्राणनिते अधिकान।।१५।।

'ફિર ભી શિષ્યકા કહના હૈ કિ હે ભગવન !' શિષ્ય ગુરુને પૂછે છે. દિગંબર સંત 'પૂજ્યપાદસ્વામી' વગેરે. એવો તર્ક ઉઠાવ્યો છે. **'ક્યા કારણ હૈ કિ લોગોંકો નિકટ આઈ હુઈ ભી વિપત્તિયાં દિખાઈ નહીં દેતી?'** છે શું આ? આ સંયોગ છે, વિયોગ થઈ જશે. એમ કેમ નથી જોતા? **'આચાર્ય જવાબ દેતે હૈં–'** 'लोभात्'. **'લોભકે કારણ,...'** એને લોભ, એવી ગૃદ્ધિ લાગી છે કે મારું આયુષ્ય ભલે ક્ષય થાય પણ લક્ષ્મીની તો વૃદ્ધિ થાય છે ને! મારું આયુષ્ય ભલે ક્ષય થાય, દીકરા તો મોટા થાય છે ને! એ વૃદ્ધિ થાય છે ને! મોટા થાય છે. એ તો વૃદ્ધિ થાય છે ને! મારું આયુષ્ય ભલે ઘટી જાય, હું મરણ સમીપ થઈ જાઉં, સ્ત્રી-પુત્ર તો વધે છે ને! મૂઢ એમ જોવે છે. સમજાય છે કાંઈ? મારું આયુષ્ય ભલે ક્ષય થઈ જાય, મૃત્યુની તૈયારી થઈ ગઈ પણ એ બધું તો વધી ગયું ને! લક્ષ્મી વધી, આબરૂ વધી, દીકરા, પૈસા થયા, દીકરાના દીકરા ને એના દીકરા ત્રણ-ત્રણ, ચાર-ચાર પેઢી હું જોઉં

છું. વધ્યું કે નહિ? પણ શું વધ્યું?

મુમુક્ષુ :- હુંફ લઈને મરે ને!

ઉત્તર :- હુંફ લઈને મરે. મમતાની મિથ્યાદષ્ટિની હુંફ લઈને મરે. હજી કહેશે, હોં! હે શિષ્ય **'ધનાદિકકી ગૃદ્ધતા...'** લક્ષ્મીની ગૃદ્ધતા. આત્માની રુચિ નથી. આહાહા..! સ્ત્રી, કુટુંબની ગૃદ્ધતા. આ મારા, આ મારા, આ મારા.. આ મારા.. ગૃદ્ધતા. **'આસક્તિસે ધની લોગ સામને આઈ હુઈ ભી વિપત્તિ કો નહીં દેખતે હૈં,...'** કેમ? જુઓ!

आयुर्वृद्धिक्षयोत्कर्षहेतुं, कालस्य निर्गमम्।
वाञ्छतां धनिनामिष्टं, जीवितात्सुतरां धनम्।।१५।।

અર્થ :- 'કાલ કા વ્યતીત હોના,...' કાળ ચાલ્યો જાય છે. આ મનુષ્યદેહનો એક એક સમય ચાલ્યો જાય છે. જેટલું આયુષ્ય લઈને આવ્યો છે તેટલું રહેશે. એમાં એક સમય વધશે નહિ. ઇન્દ્ર, નરેન્દ્ર, જિનેન્દ્ર આવે તો પણ જે આયુષ્યનો સમય છે તેમાં વધારો થતો નથી. જેટલું પચાસ-સાંઈઠ વર્ષ લઈને આવ્યો છે તેમાંથી આયુષ્ય ઘટતું જાય છે. **'આયુકે ક્ષય કા કારણ હૈ ઔર કાલાન્તરકે માફિક વ્યાજકે બઢનેકા કારણ હૈ,...'** શું કહે છે? મારો કાળ ભલે ઓછો હોય પણ આ તો વધે છે ને! એ વ્યાજ એટલે પૈસા વધે છે, બાયડી વધે છે, કુટુંબ બધું વધે છે કે નહિ? સમજાય છે કાંઈ? એ તો વધે છે કે નહિ? કેટલા થયા? હું એક અમારું કુટુંબ સો. સો માણસ. ઓહોહો..! પણ શું વધ્યું એમાં? મરી ગયો. 'લક્ષ્મી અને અધિકાર વધતા..' આવે છે કે નહિ? 'લક્ષ્મી અને અધિકાર વધતાં શું વધ્યું તે તો કહો, શું કુટુંબ કે પરિવારથી વધવાપણું એ નય ગ્રહો, વધવાપણું સંસારનું નરદેહને હારી જવો, એનો વિચાર નહિ અહોહો. એક પળ પણ તમને હવો.' 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર' ભાઈ! 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર' થઈ ગયા ને? સોળ વર્ષે બનાવ્યું, હોં! સોળ વર્ષે! સોળ વર્ષની ઉંમર. આ 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર'. આ ફોટો છે ને? ફોટો. એ સોળ વર્ષની ઉંમરનો ફોટો છે. ૩૩ વર્ષે દેહ છૂટી ગયો. સાત વર્ષે જાતિસ્મરણજ્ઞાન થયું હતું. સાત વર્ષે જાતિસ્મરણ-પૂર્વ ભવનું ભાન હતું. દશાશ્રીમાળી વાણિયા હતા. 'વવાણિયા'. હમણા ૧૯૫૭ની સાલમાં દેહ છૂટી ગયો. સોળ વર્ષે મોક્ષમાળા બનાવી. સોળ વર્ષ. દસ અને છ. એમાં આ શ્લોક બનાવ્યો. અરે..! પ્રભુ! કહે છે કે આત્મા! તને લક્ષ્મી વધી તો શું વધ્યું? આબરૂ વધી તો શું વધ્યું? કુટુંબ વધ્યું તો શું વધ્યું? 'શું વધ્યું તે તો કહો' શું, એ અમારી ગુજરાતી ભાષા છે. ક્યા બઢા, એ તમારી ભાષા.

'કુટુંબ કે પરિવારથી..' કુટુંબ વધ્યું. પચાસ, સો માણસ, બસ્સો માણસ થયા. ઓહો..! સમજાય છે કાંઈ? લક્ષ્મી પચાસ લાખ, કરોડ, પાંચ કરોડ, દસ કરોડ. આબરૂ, દીકરા મોટા યોદ્ધા જેવા છ-છ હાથના લાંબા. સમજાય છે? ગોરા જેવા. અને પાંચ-પાંચ લાખની પેદાશ

કરનારા. તારે શું વધ્યું? વધ્યું શું? 'વધવાપણું સંસારનું..' એ તો તારો સંસાર વધ્યો. 'નરદેહને હારી જવો' આ તો ઇ કહે છે, હોં! પેલો કહે છે કે મારો કાળ ભલે ક્ષય થયો પણ આ તો વધે છે ને! એમ કહે છે, ભાઈ! મારો કાળ ઓછો થયો પણ આ વધ્યું કે નહિ? દીકરા કોના? મારા દીકરા, મારી બાયડી કેવી હોંશિયાર! છોડ્યું પરણાવી, લગ્ન કર્યા. કેટલી છોડ્યું? પાંચ છોડ્યું, એક એક ને ભણાવી. કોઈ એલ.એલ.બી.ને કોઈ એમ.એ.ને કોઈ આ ને કોઈ આ. 'બાબુભાઈ'! આ બધું એક જણો કહેતો હતો. અમારી દીકરી આવી. પણ કેટલું તમારે કહેવું છે? અમારી દીકરી એલએલબી ભણી છે. શું છે પણ હવે? દીકરી ક્યાં તારી હતી? એ ભણી એમાં તારે શું વધ્યું? અમારી દીકરી એલએલબી, એમ.એ. પાસ થઈ, ડૉકટરમાં પાસ થઈ, ફલાણું છે ને ઢીકણું છે ને વિલાયત ગઈ ને જર્મનમાં આમ છે ને ફલાણું છે, ન્યાં નોકરી પણ કરે છે ને ભણે પણ છે. મહિને બે હજારનો પગાર પણ છે. હેં.. ઓહોહો...! હોંશ તે કેટલી કરે! શેની હોંશ તું કરે છે? એ તો પરપદાર્થ છે.

મુમુક્ષુ :- દુઃખી થવાની વાત છે.

ઉત્તર :- દુઃખ થવાના રસ્તામાં સુખ માને છે એ મૂઢ, વિવેક વિનાનો છે એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? જુઓ! કહેશે, હોં!

'જિતના કાલ બીત જાયેગા, ઉતની હી બ્યાજ કી આમદની બઢ જાયેગી.' વ્યાજ એટલે પેલું વધે છે એમ કહેવું છે. વ્યાજ તો લક્ષ્મી છે. પણ જેમ જેમ પોતાનું આયુષ્ય જાય છે, દીકરાનું આયુષ્ય વધે છે કે નહિ? વ્યાજ એટલે વધે છે કે નહિ? પૈસા વધે, છોકરા વધે, લક્ષ્મી વધે, આમ બધું વધે છે ને? ઇ વ્યાજ. સમજ્યા? પેલું શું કહે છે? ડોસીનું કાંઈક નથી આવતું? છોકરો હોય તો આયુષ્ય વધે ને પેલો કહે આયુષ્ય ઘટે.

મુમુક્ષુ :- મા કહે, મારો દીકરો મોટો થાય, આયુષ્યમાંથી ઓછો થાય.

ઉત્તર :- મોટો થાય, આયુષ્યમાંથી ઓછો થાય. હા, એવી વાત આવે છે. મૂળ તો અહીં ઇ વાત કહે છે. અજ્ઞાની પોતાના દેહનું જેટલું આયુષ્ય લઈને આવ્યો છે એ આયુષ્ય ઘટતું જાય છે. પણ એની દૃષ્ટિ એની ઉપર નથી. આ વધે છે ને! આ વધ્યું ને! શરીર મારું સારુ થયું ને! મોટું થયું ને! દીકરા થયા ને! પાંચ દીકરા, દીકરાના દીકરા, એના દીકરા, એની દીકરી ને ક્યાં સગપણ.. ઓહોહો..! બધા યાદ કેટલું કરશે આપણને? સમજાય છે કાંઈ?

કહે છે કે, કાળાંતરે વ્યાજ વધે તેમ.. વ્યાજ શબ્દે પેલી વૃદ્ધિ. લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ, કુટુંબની વૃદ્ધિ, દીકરાની વૃદ્ધિ, એ બધું વ્યાજ વધ્યું કહેવાય ને? એમ **'કાલકે વ્યતીત હોનેકો જો ચાહતે હૈં,...'** જુઓ! પોતાનો કાળ જાય એને ચાહે, ભલે કાળ જાઓ. **'ઉન્હેં સમજના ચાહિયે કિ અપને જીવનમેં ધન જ્યાદા ઇષ્ટ હૈ.'** તેના આયુષ્ય કરતા પણ લક્ષ્મી, સ્ત્રી વધારે છે. ભલે આયુષ્ય જાય પણ આ તો વધે છે કે નહિ? મૂઢ જીવ મરીને જશે ક્યાં? ચાર ગતિમાં રખડવા. ઓહોહો..! બે, પાંચ, દસ લાખ રૂપિયા થાય, પૈસા મળે, ઘણી આબરૂ. કમાયા

અમે તો ધ્યાન રાખીને કમાયા. ધૂળમાં પણ તારું ધ્યાન નથી. જુઓ!

'જીવનસે ધન જ્યાદા ઇષ્ટ હૈ.' ધન શબ્દે બધું, હોં! જીવનથી પુત્ર વ્હાલો. પોતાના શરીરમાં દુઃખ હોય પણ જો પુત્ર પર પ્રેમ હોય અને એને જો જરી તાવ આવ્યો હોય, પાંચ ડિગ્રીનો તાવ હોય તો એની સંભાળમાં જાય. ભાઈ.. ભાઈ! તને કેમ છે? ભાઈ! તને કેમ છે? પોતાના જીવનથી પણ એ વધારે વ્હાલો છે. બાયડીનો પ્રેમ હોય તો એમ કહે, તમને કેમ છે? મને તો ભલે ગમે ઇ હોય પણ તમને કેમ છે? આવા ને આવા હોળી સળગાવે. એમ કહે છે કે આ આત્માની નિરોગતા અને ચૈતન્યનો જેને વિવેક નથી, એને બાહ્ય વસ્તુમાં એટલો પ્રેમ છે કે પોતાનું આયુષ્ય ચાલ્યું જાય છે એની દરકાર નથી. એ વધે ને તો ઠીક છે, એમ મૂઢે માની રાખ્યું છે. આહા..! સમજાય છે કાંઈ?

મુમુક્ષુ :–

ઉત્તર :– એમ હોય છે ને! હા, હા. છોકરા બહુ પ્રેમ હોય તો એમ કહે, તને કેમ છે? બાપા! બાપા! તમને કાલે પાંચ તાવ હતો ને? ભાઈ! મને તો ગમે તે હો, પણ તને કેમ છે? ભાઈ! ઓહોહો..! શું છે પણ આ? 'જેચંદભાઈ'!

મુમુક્ષુ :– સાચી વાત છે.

ઉત્તર :– બાપા કહે, તને કેમ છે? ભલે મારો ટાંગો ન ચાલે. તને કેમ છે? ભાઈ! બાપુ! મને સારું છે, હોં! તમે ચિંતા કરશો નહિ. પણ એવું સાંભળ્યું છે કે તને બરાબર સરખાઈ નહોતી, તને ત્રણ દિ' તાવ આવ્યો, સાંભળ્યું છે. મને વાંધો નથી, વાંધો નથી. મૂઢ! આ આયુષ્યની સ્થિતિ ચાલી જાય છે એની તો દરકાર નથી અને લક્ષ્મી આદિના પ્રેમમાં જીવન ચાલ્યું જાય છે. પાણીના રેલાની જેમ રેલો ચાલ્યો જાય છે. તને તારા આત્માની દરકાર નથી, એમ અહીંયા કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..!

વિશદાર્થ :– 'મતલબ યહ હૈ કિ ઇન ધનિયોંકો આપના જીવન ઉતના ઇષ્ટ નહીં, જિતના કિ ધન.' જુઓ! ધન શબ્દે લક્ષ્મી, દીકરા, દીકરી બધું. **'ધની ચાહતા હૈ કિ જિતના કાલ બીત જાયેગા, ઉતની હી બ્યાજ કી આમદની બઢ જાયેગી.'** જેટલો કાળ જશે એમાં પૈસા વધશે, પુત્ર વધશે, બધું વધશે ને! વધશે ને! પણ ચાલ્યો જઈશ, આ આયુષ્ય પૂરું કરીને મરીને જાઈશ ક્યાંક. એની તો તને દરકાર છે નહિ. સમજાય છે કાંઈ? **'જિતના કાલ બીત જાયેગા, ઉતની હી બ્યાજકી આમદની બઢ જાયેગી.'** લક્ષ્મી વધી જશે, પુત્ર વધશે, પગાર વધશે, પણ આ તારું આયુષ્ય ચાલ્યું જાય છે, મરી જઈશ હવે. આ આત્માનું શું કરવું એની તો તને દરકાર નથી.

'વહ યહ ખ્યાલ નહીં કરતા કિ જિતના કાલ બીત જાયેગા ઉતની હી મેરી આયુ (જીવન) ઘટ જાયેગી.' તું કહે છે, વધી ગયો. વ્યાજ ને દીકરા. અહીં કહે છે, આયુષ્ય ઘટી ગયું. બેના જોવામાં ફેર છે, એમ કહે છે. આહાહા..! બરાબર છે? અહીં આયુષ્ય

જેટલું ઘટી ગયું એમાં એક સમય વધવાનો નથી. જેટલું આયુષ્ય લઈને આવ્યો છે, પચાસ, સાંઈઠ, સીત્તેર, એંસી એ એક સમય વધશે નહિ. મૃત્યુની સમીપ જાય છે. તો આ કહે છે કે હું વધું છું. ભગવાન કહે છે કે તારું આયુષ્ય ઘટે છે. સ્થિતિ ઘટી ગઈ, શું વધ્યો તું? આત્માની દૃષ્ટિ કરી નહિ. એની ચિંતા નથી, આત્માની ચિંતા નથી. આ છોકરાની ચિંતા છે.

આ દૃષ્ટિની વાત કરે છે. વાત તો એ કરે છે કે તને મનુષ્યપણું મળ્યું એમાં આત્માનો ધર્મ, શુદ્ધ ચૈતન્યનો અનુભવ કરવો, આત્માની શાંતિનું વેદન કરવું, આત્માના દર્શન, શ્રદ્ધા, જ્ઞાન કરવા માટે મનુષ્યપણું મળ્યું છે. એ તો તું કરતો નથી અને બહારની વસ્તુની વૃદ્ધિમાં તારું આયુષ્ય ચાલ્યું જાય છે તો પણ એ વધે છે એમ તું માને છો. આયુષ્ય ચાલ્યું જાય છે, ઘટે છે અને બહારમાં આ વધે છે એમ તું માને છો. તારી દૃષ્ટિ કેવી છે? કહો, બરાબર હશે ને? ‘ફાવાભાઈ’! બધે લાગુ પડે એવું છે કે નહિ? બધે, મેં કીધું, હોં! એક ઠેકાણે ક્યાં કીધું?

મુમુક્ષુ :– જોવા તો આવવું નથી.

ઉત્તર :– જોવા આવવું નથી પણ અહીંયા આંખમાં તરપટી કરી જાય ને! આ..હા..! દીકરા ખુશી, દીકરાના દીકરા ખુશી, પચાસ-પચાસ હજાર પેદા કરે. એક એક છોકરો મહિને પચાસ-પચાસ હજાર પેદા કરે, એવા છ દીકરા છે. ત્રણ લાખની પેદાશ, બાર મહિને છત્રીસ લાખ. મરીને પણ તું ક્યાં જઈશ? ત્યાં સાથે કોઈ નથી આવવાનું. મમતા લઈને ચાલ્યો જઈશ. મમતા લઈને ચાલ્યો જઈશ. મનુષ્યપણું અનંતકાળે માંડ મળ્યું છે. એવી મનુષ્યપણાની સામગ્રીમાં તારા આત્માનું હિત કરવું એ તો તેં કર્યું નહિ. અને અહીંયા તૃષ્ણામાં રહ્યો. સમજાય છે કાંઈ? રાંકની જેમ રોઈશ. અરે..! કોઈ નથી, મેં આટલું આટલું (કર્યું), મને કોઈ સાથ નથી. એવું આવે છે, હોં! ભાઈ! આમાં બહુ આવે છે. નરકની વાત. ‘જ્ઞાનાર્ણવ’.

અરે..! મેં પાપ કર્યા ત્યારે બધા કુટુંબ-કબીલા હતા. કોઈ મારી સાથે નહિ? અરે..! મેં આટલા માટે મમતા કરી, મારો કાળ ગુમાવ્યો, એ કુટુંબ ક્યાં ગયું? આ દુઃખ મારાથી સહન નથી થતું. નરકમાં પીડા ભોગવે છે. પાપ કરીને નરકમાં જાય છે. અરે..રે..! ક્યાં ગયું કુટુંબ? ભાઈઓ ક્યાં ગયા? પત્ની ક્યાં ગઈ? મેં આટલા પાપ કર્યા, એનું ફળ મારે એકલાએ ભોગવવાનું? બધા ક્યાં ચાલ્યા ગયા? મને કોઈ સાથ નહિ? ક્યાં રહીશ? કેટલો કાળ હું રહીશ? આ શું વસ્તુ છે? નરકની વેદના જોઈને એટલો ત્રાસ લાગે છે. ભગવાન જાણે ને દુઃખો વેદે. કેવળી જાણે કે કેટલું દુઃખ નરકમાં છે. એની દરકાર કરતો નથી. આ મારો દીકરો ને આ મારા, એમ કરીને આયુષ્યનો બધો કાળ એમાં ગુમાવે છે, એમ કહે છે. તારા આત્માની દરકાર કર, ભાઈ! એ તો જે થવાનું હશે તે થશે. પૂર્વના પુણ્ય-પાપના કારણે થશે.

તારો આત્મા અખંડ આનંદ (સ્વરૂપ છે). એક ક્ષણ પણ એની ઉપર નજર કરવાથી જે શાંતિ મળે એવી શાંતિ ત્રણકાળમાં બીજે નથી. આહાહા..! ત્યાં એની કિંમત નથી, એની કિંમત બહારમાં છે. વિવેકભ્રષ્ટ થઈ ગયો, કહે છે. તારો વિવેક નાશ થઈ ગયો છે. એ કહે છે ને? જુઓ! **'મેરી આયુ (જીવન) ઘટ જાયેગી. વહ ધનવૃદ્ધિકે ખ્યાલમેં જીવન (આયુ) વિનાશકી ઓર તનિક ભી લક્ષ્ય નહીં દેતા.'** ધ્યાન પણ આપતો નથી કે આ ચાલ્યું જાય છે, સમય સમય ચાલ્યો જાય, મરીને તારે ક્યાં જવું છે? સમજાય છે કાંઈ? કોઈ સાથે નહિ આવે. છેલ્લે બોલશે, બાપા! અમે કહ્યું હતું તમે હવે નિવૃત્તિ લ્યો. પણ ભડના દીકરાએ નિવૃત્તિ લીધી નહિ. બાપા! હવે તમે નિવૃત્તિ લ્યો. હવે કાંઈ કરવું રહેવા દ્યો. ના પણ ભાઈ! થોડું થોડું તો ધ્યાન રાખવા દ્યો મને. દુકાનનું થોડું થોડું ધ્યાન રાખવું ને! 'પોપટભાઈ'! એ છએ છોકરા અંદરમાં કહેતા હોય, હવે બાપા મુકી દચે તો સારું, અમે સ્વતંત્ર તો થઈએ. પણ બધે થોડું થોડું ધ્યાન રાખે. થોડો થોડો સૌને ડર રહ્યા કરે. બાપા આવશે ને કાંઈ પૂછશે તો? કહો, બરાબર છે? 'બાબુભાઈ'! આહાહા..!

'ઇસલિયે માલૂમ હોતા હૈ કિ ધનિયોંકો જીવન (પ્રાણોં)કી અપેક્ષા ધન જ્યાદા અચ્છા લગતા હૈ.' એને અગિયારમો પ્રાણ કહે છે ને? ધન તો પ્રાણ છે. ધન જાય તો પ્રાણ જાય, મરી જાય. સમજ્યા ને? ગરીબ તો મરી જાઉં. અરર...ર..! આ? હું ગરીબ? હું ગરીબ? મરી જાઉં. અરર..ર...! કેટલી તૃષ્ણા અંદરમાં પડી છે! એય...! હજી તો ગરીબ શબ્દ નામ સાંભળવો ગોઠતો નથી. એમ કહે છે. પણ આ મરીને ક્યાંક ચાલ્યો જઈશ એનું તો જો. એય..! આહાહા..!

'ધન જ્યાદા અચ્છા લગતા હૈ.' ભલે મરીને દુર્ગતિ જાઉં પણ હું ગરીબ ન કહેવડાવું. મારે તો લક્ષ્મીવાળા કહેવડાવવું છે. **'ઇસ પ્રકારકે વ્યામોહકા કારણ હોને સે ધન કો ધિક્કાર હૈ.'** આ કારણે લક્ષ્મી, કુટુંબ આદિને ધિક્કાર હો. આત્માના શ્રદ્ધા, જ્ઞાન વિના હું ચાલ્યો જાઉં, એ મનુષ્યજીવનનું ફળ નથી. મનુષ્યભવ અફળ ગયો, અફળ. એટલે કહે છે કે એવી લક્ષ્મીને ધિક્કાર હો. એ કુટુંબને, દીકરાને ધિક્કાર હો કે જેમાં પોતાનું આયુષ્ય ચાલ્યું જાય છે અને પરની મમતામાં ખોવાઈ ગયો. તો પોતાના સ્વભાવની દૃષ્ટિ કરવામાં પરની દરકાર છોડી દેવી, એમ કહે છે. કાલે શું થશે? થશે, જે થવાનું હશે તે થશે. પરનું આપણે શું કરીએ છીએ? મારો આત્મા શુદ્ધ આનંદ, એની દૃષ્ટિ કરી શકું છું, એમાં સ્થિર રહી શકું છું, એ મારો સ્વતંત્ર પુરુષાર્થ છે. એમાં કોઈની જરૂર નથી. એને માટે થઈને ઇષ્ટોપદેશ કહેવામાં આવ્યો છે. (શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)